

เมตตากรุณา: คุณธรรมสำหรับพยาบาล
(Loving-kindness & compassion: Moral principles for nurses)

ทัศนีย์ ทองประทีป, D.S.N.*
(Tassanee Tongprateep)

บทคัดย่อ

พยาบาลเป็นบุคลากรในทีมสุขภาพที่มีหน้าที่ในการดูแลภาวะสุขภาพของประชาชนโดยมีเป้าหมายการดูแลบุคคลแบบองค์รวม คือการดูแลทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ การปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาลเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของชีวิตมนุษย์คือการเกิด การเจ็บป่วย การพลัดพราก การสูญเสียและการตาย ผู้ให้บริการจะมีการแสดงออกต่อการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของชีวิตแตกต่างกัน พยาบาลทำหน้าที่ใกล้ชิดผู้ป่วยมากที่สุด จึงรับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกทั้งทางด้านร่างกาย จิตสังคม และจิตวิญญาณของผู้ใช้บริการอยู่ตลอดเวลาที่ปฏิบัติงาน ผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่พยาบาลได้ดีจึงควรเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตและมีความเมตตาและกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ

คำสำคัญ : การดูแลบุคคลแบบองค์รวม, พยาบาล-การให้บริการ, เมตตากรุณา

Abstract

Nurses as the health care providers

* อาจารย์ประจำภาควิชาอายุรศาสตร์-ศัลยศาสตร์
วิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์

a responsibility for taking care of clients' health. The ultimate goal of nursing is holistic approach including physical, psychological, social and spiritual care. Nursing practice involves lived experiences such as birth, sickness, separation, loss, and death. Each client responds to lived experiences in different ways. Nurses have to perceive and support clients' sufferings from those experiences in daily clinical practice. In order to provide an effective nursing care, nurses play a vital role by being with the clients and their family in a spirit of loving-kindness and compassion.

Key words : Holistic approach, Nursing care, loving-kindness, compassion

ความสำคัญของเมตตากรุณาต่อสังคมไทย

ในอดีตสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีความเอื้ออาทรกันประดุจพี่น้อง คนในชุมชนจะพึ่งพาอาศัยกันและร่วมมือกันในกิจกรรมทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวมเช่น งานบวชนาค งานแต่งงาน งานลงแขกเกี่ยวข้าว คนในสังคมมีความเป็นมิตรและมี

ไม่ตรีต่อกันหรือที่พูดกันจนติดปากว่าเมตตากฎณาดังนั้นเมื่อพูดถึงคำว่าเมตตากฎณาผู้พูดและผู้ฟังจะมีความเข้าใจที่ตรงกันว่าเมตตากฎณามีลักษณะอย่างไร ประกอบกับการมีตัวอย่างที่ดีในสังคมเช่นพระภิกษุ ปู่ย่า ตายายและพ่อแม่ซึ่งเป็นผู้ที่มีเมตตากฎณาสูง จะประพฤติและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน ปัจจุบันสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม ประชาชนมีบริโภคนิสัย ค่านิยมและแบบแผนในการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะของการต่อสู้แข่งขันและดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด มีการแสวงประโยชน์หวังผลกำไรเพื่อตนเองและพวกพ้องมากขึ้นเยาวชนรุ่นใหม่เติบโตขึ้นมาท่ามกลางค่านิยมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สมาชิกในครอบครัวไม่มีเวลาให้กัน ลูกหลานขาดความอบอุ่น ความผูกพันของคนในครอบครัวลดลง แบบอย่างของคนมีเมตตากฎณามีน้อย การสอนศีลธรรมเรื่องเมตตากฎณาก็นั่นที่การท่องจำเพื่อการสอบมากกว่าจะเน้นเรื่องประโยชน์ของเมตตาในชีวิตประจำวัน ดังจะเห็นว่าปัญหาสังคมจำนวนไม่น้อยที่มีสาเหตุพื้นมาจากคนในสังคมขาดเมตตาต่อกันหรือขาดการให้อภัยกันนั่นเอง หากคนในสังคมเห็นว่าเมตตากฎณาเป็นแก่นของคุณธรรมที่ความหมายและมีความสำคัญต่อสังคมไทย การปลูกฝังเรื่องเมตตากฎณาจึงเป็นสิ่งจำเป็นและควรเร่งกระทำด้วยความร่วมมือกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันสงฆ์

ความสำคัญของเมตตากฎณาต่อวิชาชีพพยาบาล

ระบบการบริการด้านสุขภาพแบบดั้งเดิมของไทยนั้นเป็นบริการที่ไม่หวังผลกำไร ผู้ให้บริการก็ปฏิบัติงานด้วยความมีเมตตาธรรมและสงสารส่วนผู้ใช้บริการก็รับบริการด้วยความเคารพและสำนึกในบุญคุณ เมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการปฏิบัติของคนในสังคมในหลายๆด้านเช่น ปัญหาสุขภาพ การเจ็บป่วยและการเกิดโรค ซึ่งมีความรุนแรงและสลับซับซ้อนมากขึ้น ระบบการบริการทางด้านสาธารณสุขของประเทศจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพมากขึ้น สถานบริการด้านสุขภาพทั้งภาครัฐและเอกชนเริ่มใช้การบริหารจัดการเชิงธุรกิจ เมื่อมีการคิดค่าบริการที่เพิ่มสูงขึ้น การเรียกร้องคุณภาพและสิทธิของผู้ใช้บริการจึงเพิ่มมากขึ้นด้วย จากผลดังกล่าวความเกือกูลหรือเมตตากฎณาระหว่างผู้ให้และผู้ให้บริการเริ่มจางหายไป ดังข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ว่าเมื่อเกิดอุบัติเหตุบนท้องถนน จะมีพลเมืองดีที่รายที่หยุดรถแล้วให้การช่วยเหลือและจะมีสถานบริการด้านสุขภาพก็แห่งที่ยินดีให้การรักษาแก่ผู้เจ็บป่วยเหล่านี้ก่อนโดยไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน จึงเป็นเรื่องน่าเสียดายหากการบริการด้านสุขภาพเปลี่ยนจากการบริการด้วยความเมตตากฎณา มาเป็นการบริการที่หวังผลกำไรเพียงอย่างเดียว เพราะงานบริการที่หวังผลกำไรนั้นจะเป็นการบริการที่ทำเพราะเป็นหน้าที่ จึงเป็นบริการที่มีความแห้งแล้ง

ขาดความนุ่มนวลและไม่มีมิตรไมตรีหรือความสัมพันธ์ใดๆระหว่างผู้ให้และผู้ให้บริการ

ปัจจุบันสถานบริการด้านสุขภาพของรัฐกำลังตื่นตัวในระบบประกันคุณภาพ การตัดสินใจว่างานบริการมีคุณภาพหรือไม่นั้น ส่วนหนึ่งอยู่ที่ความพึงพอใจและความต้องการของผู้ใช้บริการ คือบริการรวดเร็ว สะดวก ได้ผลการรักษาดี อยู่โรงพยาบาลน้อยวันและเสียค่าใช้จ่ายอย่างยุติธรรม ผู้ให้บริการจึงต้องมีความกระตือรือร้นและเต็มใจให้บริการ ไม่ว่าสภาพสังคมและภาวะเศรษฐกิจของประเทศจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ผู้ให้บริการยังคงคาดหวังว่าพยาบาลคือผู้ที่จะต้องประกอบวิชาชีพด้วยเมตตากรุณา เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย โดยธรรมชาติแล้วผู้เจ็บป่วยจะมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป การนำมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ที่เป็นธุรกิจมาใช้อาจไม่ได้ผลดีในการบริการด้านสุขภาพที่ต้องปฏิบัติเกี่ยวกับคน ดังนั้นการพัฒนาเพื่อให้มีระบบประกันคุณภาพพร้อมกับการปลูกจิตสำนึกเรื่องเมตตากรุณาจะช่วยให้การบริการพยาบาลบรรลุเป้าหมายเรื่องคุณภาพของการบริการอย่างแท้จริง

เมตตา กรุณา ตามแนวพุทธ

พระบรมศาสดาในพุทธศาสนาได้อธิบายธรรมชาติของบุคคลหรือขันธ์ 5 (The five aggregates) ในลักษณะที่เป็นองค์รวม (holism) ไว้ดังนี้คือรูปธรรม (corporeality) 1 ส่วนและนามธรรม (mind or mental factors) 4 ส่วน (พระธรรมปิฎก, 2542:16) นามธรรมและรูปธรรมเป็นสภาพธรรมที่มีอยู่จริงในแต่ละบุคคลที่สามารถเรียน

รู้ได้ ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมที่เรียกว่าสังขารธรรมเท่านั้นเพื่อประกอบความเข้าใจในเรื่องเมตตาและกรุณา

สังขารธรรมหรือเจตสิก (mental formation) หมายถึงคุณสมบัติของจิตที่ก่อให้เกิดความ ตั้งใจหรือเจตนา ซึ่งมีทั้งสิ้น 50 ลักษณะ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือประเภทที่ดีงาม (กุศล) ประเภทที่เป็นกลางๆ และประเภทที่ไม่ดี (อกุศล) (พระธรรมปิฎก, 2542 : 30) สังขารธรรมมีความสำคัญมากเพราะเป็นเครื่องปรุงแต่งจิตให้ดี เป็นกลางหรือไม่ดี หากบุคคลใดมีจิตที่ดีเป็นกุศลคือมีความคิดที่ถูกต้อง การกระทำทางกาย วาจา ก็จะสามารถออกมาในลักษณะที่ถูกต้องดีงาม พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องเหตุแห่งความทุกข์และวิธีดับความทุกข์ ทรงสอนการทำความดี (กุศล) อันจะนำมาซึ่งความสุขและความเจริญแก่ชีวิต บุคคลล้วนแต่ปรารถนาความสุข ไม่ปรารถนาความทุกข์ หากบุคคลเข้าใจธรรมชาติที่มีอยู่ในตนเองว่าอะไรเป็นกุศลที่ควรพัฒนา อะไรเป็นอกุศลที่ควรกระทำให้เบาบางลง ก็ย่อมเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เมตตากรุณาเป็นสังขารธรรมฝ่ายกุศลที่นำความสุขความสงบ ไม่เฉพาะผู้ที่ปฏิบัติเท่านั้น แต่เมตตากรุณาจักทำให้สังคมนั้นๆเต็มไปด้วยความมีมิตรไมตรีและเกื้อกูลกัน จึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมที่คุ้มครองโลก

เมตตา (loving-kindness; friendliness; goodwill) หรืออะโหสะ แปลว่าไมตรีจิตคิดจะให้ผู้อื่นเป็นสุข เป็นมิตร มีความเอื้ออาทรต่อกัน (ทรงเกียรติ, 2542 ; พระธรรมปิฎก, 2542) เมตตาเป็นสังขารธรรมหรือเจตสิกฝ่ายกุศลที่แสดงถึงความรัก

ใคร่และมีไมตรีจิตในสัตว์และมนุษย์ ทั้งหลาย ขณะใดที่พยาบาลมีจิตเมตตา พยาบาลจะรู้สึกเข้าใจ เห็นใจ ปารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข

กรุณา (compassion ; pity) หมายถึง สภาพธรรมที่ทำให้จิตใจของบุคคล หวั่นไหว นิ่งอยู่ไม่ได้ เมื่อผู้อื่นได้รับความลำบาก (ทรงเกียรติ, 2542) กรุณาเป็นธรรมฝ่ายกุศลที่บุคคลคำนึงถึงความสุขของผู้อื่นและปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ขณะใดที่พยาบาลมีจิตที่ประกอบด้วยเจตสิก กรุณา ขณะนั้นพยาบาลจะรีบให้การช่วยเหลือเพื่อบรรเทาอาการความไม่สุขสบายให้แก่ผู้ใช้บริการ พยาบาลจะทนดูความไม่สุขสบายของผู้ใช้บริการไม่ได้ ความกรุณาที่เกิดขึ้นในจิตใจจะทำให้พยาบาลมีความกระตือรือร้นและเต็มใจในการช่วยเหลือผู้อื่น

เมตตาและกรุณาเป็นธรรมฝ่ายกุศล ขณะใดที่บุคคลมีจิตเป็นกุศลคือมีเมตตากรุณา ธรรมฝ่ายอกุศลจะไม่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามธรรมกุศลและอกุศลจะเกิดและดับสลับกันอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัย เมตตาและกรุณาเป็นธรรมฝ่ายกุศลที่ควรพัฒนาในจิตสำนึกของพยาบาล ผู้ที่จะเจริญเมตตาได้จะต้องเห็นโทษของธรรมฝ่ายอกุศลที่เป็นอุปสรรคในการเจริญเมตตา 2 ประเภทคือ คือความโกรธ (โทสะ) และความโลภ(โลภะ) ซึ่งมีเจตสิกในกลุ่มโลภะที่จะขอล่าไว้ในที่นี้คือความสำคัญตน (มานะ)

โทสะคือความโกรธจกมีลักษณะตรงข้ามกับลักษณะของจิตที่ประกอบด้วยเมตตา โทสะ เป็นสภาพของนามธรรมฝ่ายที่เป็นอกุศลที่แสดงความไม่แช่มชื่นของจิตใจ การคิดที่จะประทุษร้ายผู้อื่น กิริยาที่แสดงออกมีลักษณะเป็นอาการโกรธ ทุร้าย

หรือวาทะหยาบคาย ไม่ไพเราะ โทสะมีสังขารธรรมที่เรียกว่าเจตสิกเกิดร่วมด้วย 4 ลักษณะคือ โทสะหมายถึงความโกรธ ความขุ่นเคือง อิศสาหมายถึงความริษยาคือความไม่ยินดีในลาภ สักการะ ความนับถือ ความเคารพของบุคคลอื่น มัจฉริยะหมายถึงความตระหนี่ ความหวงแหน ความเห็นแก่ตัว หรือความไม่เอื้อเฟื้อในที่อยู่อาศัย ลาภ สักการะ หรือการสรรเสริญของบุคคลอื่น และภูกกุจะหมายถึงถึงความรำคาญ ความหงุดหงิดหรือความยุ่งยากใจ (ทรงเกียรติ, 2542)

มานะ (conceit, pride) หมายถึงสภาพสังขารธรรมฝ่ายที่เป็นอกุศลในกลุ่มโลภะ มานะเป็นกิริยาที่แสดงความถือตัว การยกตน เป็นความแข็งกระด้าง กิริยาที่ไม่อ่อนโยน ผู้มีมานะจะนำตนเองไปเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นว่าตนเองสูงกว่า เสมอกัน หรือต่ำกว่าบุคคลอื่น (ทรงเกียรติ, 2542)

ในการปฏิบัติการพยาบาลนั้นพยาบาลควรมีจิตที่ประกอบด้วยทั้งเมตตาและกรุณาซึ่งเป็นขั้นตอนของการคิดที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขและความสงสารที่อยากจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ พยาบาลมีโอกาสเจริญกุศลได้มากเพราะมีผู้เจ็บป่วยที่ต้องการความเมตตาและกรุณาจากพยาบาลในการดูแลเพื่อบรรเทาอาการความไม่สุขสบายจากโรคและการรักษา ตลอดจนการช่วยเหลือในเรื่องกิจกรรมการดูแลตนเองของบุคคลในกิจวัตรประจำวัน เมื่อมีการคิดเป็นกุศลที่ประกอบด้วยเมตตาและกรุณา จิตใจของพยาบาลก็จะมีคามแช่มชื่นและเบิกบาน จากนั้นการแสดงออกทางวาจาและทางกายที่เป็นการเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นจึง

เกิดขึ้นตามมา วาจาที่แสดงออกจะเป็นความนุ่มนวลและอ่อนโยน ส่วนทางกายก็จะมีใบหน้ายิ้มแย้ม กระตือรือร้น และเต็มใจในการให้บริการ ซึ่งเป็นกุศลคือการกระทำที่มีความงดงามที่พร้อมทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวตัวพยาบาลเองและผู้ให้บริการจะรับรู้ได้ พยาบาลทุกคนมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ คือกาย วาจาและใจเพื่อใช้ในการกระทำที่ดี จึงขึ้นอยู่กับความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ ถ้าพยาบาลมีความเข้าใจสภาพธรรมดังได้กล่าวแล้วข้างต้น การปฏิบัติพยาบาลด้วยเมตตากรุณาจนเป็นนิสัยก็จะบังเกิดขึ้นโดยไม่มีข้อบังคับหรือระเบียบใดๆจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดอีกต่อไป

ในทางกลับกันพยาบาลก็อาจจะเจริญเหตุที่เป็นอกุศลได้มากเช่นเดียวกันหากพยาบาลให้การพยาบาลด้วยอารมณ์โกรธ หงุดหงิดหรือรำคาญเพียงเพราะขาดความเข้าใจสภาวะธรรมตามธรรมชาติของบุคคลและความต้องการของผู้เจ็บป่วย หากพยาบาลมีความโกรธ ความขุ่นมัว รำคาญหรือหงุดหงิดในการให้การพยาบาลผู้ป่วย ขณะนั้นไม่ใช่เมตตา แม้ว่าการกายนอกจะดูยิ้มแย้ม พูดจาอ่อนหวานหากแต่จิตใจเต็มไปด้วยความรำคาญหรือขุ่นเคืองใจ หรือขณะใดที่พยาบาลมีความตระหนี่ไม่เอื้อเฟื้ออาหาร เสื้อผ้า หรือยาแก่ผู้ป่วย หรือขณะใดที่พยาบาลมีความถือตัวโดยนำตนเองไปเปรียบเทียบกับผู้ใช้บริการหรือญาติของผู้ใช้บริการ ขณะนั้นจะมีภริยาที่แข็งกระด้างไม่นุ่มนวล วาจาที่อ่อนโยน ภริยาที่นุ่มนวลที่เกิดจากการเจริญเมตตาจะไม่เกิดขึ้น เช่นหากพยาบาลมีความคิดว่าตนเองมีความรู้มากกว่าผู้ใช้บริการ การให้ข้อมูลที่เกี่ยวกับ

การดูแลสุขภาพ ที่เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ใช้บริการจะไม่เกิดขึ้น พยาบาลจะถือว่าตนมีความรู้มากจะออกคำสั่งให้ผู้ใช้บริการปฏิบัติตามที่พยาบาลต้องการ หรืออาจคิดดูถูกความรู้ของผู้ใช้บริการว่าถึงจะให้ข้อมูลไปก็คงไม่เข้าใจ คงไม่ปฏิบัติตามเป็นต้น ในกรณีที่พยาบาลคิดว่าตนเองมีฐานะต่ำกว่าผู้ใช้บริการ ก็จะไม่มีความรู้สึกไม่มั่นใจในการให้การพยาบาลหรืออาจรีบปฏิบัติการพยาบาลเพื่อหลีกเลี่ยงการตอบคำถาม หรืออาจมีความคิดว่าผู้ใช้บริการมีการศึกษาน่าจะมีความรู้ในเรื่องนั้นๆดีแล้วเป็นต้น มานะหรือความถือตัวจึงเป็นอุปสรรคในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างพยาบาลกับผู้ใช้บริการ การพัฒนาคุณลักษณะเมตตากรุณาในลำดับต่อไปก็จะไม่เกิดขึ้น

ผู้อบรมเจริญเมตตาเท่านั้นที่จะรู้สภาพธรรมนั้นด้วยตนเองว่าขณะใดเป็นเมตตากรุณา (กุศล) หรือขณะใดเป็นโทสะ (อกุศล) หรือมีมานะ การสั่งสมอารมณ์ของความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ ความหงุดหงิดหรือความสำคัญตนซึ่งเป็นธรรมฝ่ายอกุศล กำลังของอกุศลที่สะสมไว้แต่ละวันจะมีกำลังแรง จนพัฒนาเป็นบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปคือหงุดหงิดและอารมณ์เสียวาย วาจาห้วน ภิรยากระด้าง ไม่นุ่มนวล ตรงกันข้ามกับธรรมฝ่ายเมตตากรุณาที่เป็นกุศลก็จะมีพลังมากขึ้น จิตใจก็จะอ่อนโยน วาจาและการกระทำทางกายก็นุ่มนวล เป็นเสน่ห์ที่น่านิยมแก่ผู้พบเห็น ผลของการกระทำไม่ว่ากุศลหรืออกุศล พยาบาลจะได้รับผลของการกระทำนั้นด้วยตนเอง

ปัจจัยที่มีผลต่อการปลูกฝังเมตตากรุณาในวิชาชีพพยาบาล

1. การสอนเรื่องเมตตากรุณาใน

หลักสูตร สำหรับการศึกษาพยาบาล สังคมคาดหวังว่าพยาบาลจะต้องเป็นผู้ที่มีเมตตากรุณาสูง ดังนั้นหลักสูตรควรมีความชัดเจน อาจสอดแทรกเนื้อหาทางด้านทฤษฎีลงไปในตัวข้อจริยธรรมเชิงพุทธ (Buddhist ethics) หรือคุณธรรมพื้นฐานของวิชาชีพ (moral principles) เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของคุณธรรมที่มีรากฐานจากพุทธศาสนา เมตตากรุณาเป็นค่านิยมและวัฒนธรรมของชาติมาช้านานที่ทำให้สังคมไทยเกื้อกูลกันประดุจญาติ ส่วนในภาคปฏิบัติแหล่งฝึกประสบการณ์ก็มีความสำคัญเพราะ นักศึกษาพยาบาลเมื่อขึ้นไปฝึกปฏิบัติบนหอผู้ป่วยจะได้เรียนรู้จากอาจารย์พยาบาลและพยาบาลรุ่นพี่เพื่อพัฒนาวิธีคิดและพฤติกรรมของผู้ที่มีเมตตากรุณาในคุณลักษณะของวิชาชีพพยาบาล อาจารย์พยาบาลและพยาบาลวิชาชีพต้องมีความเชื่อมั่นว่าเมตตากรุณาปลูกฝังได้ เรื่องเมตตากรุณาต้องเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนการพยาบาล (nursing care plan) และในการปฏิบัติการพยาบาลในแต่ละวัน อาจารย์พยาบาลมีบทบาทสำคัญที่จักช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้และปลูกฝังว่าพฤติกรรมอย่างไรจึงจะบ่งบอกว่าพยาบาลมีเมตตาและกรุณา หากอาจารย์พยาบาลและพยาบาลวิชาชีพคิดว่าเมตตากรุณาเป็นหัวใจสำคัญของวิชาชีพการพยาบาล การร่วมมือกันระหว่างฝ่ายการศึกษาและฝ่ายการบริการจึงจะช่วยให้บัณฑิตพยาบาลมีคุณลักษณะดังที่คาดหวัง

2. ประสบการณ์ในการเป็นนักศึกษา

พยาบาล หมายถึงประสบการณ์นับตั้งแต่การก้าวสู่วิชาชีพพยาบาล ในอดีตนักศึกษาพยาบาลมักจะเป็นนักเรียนประจำ โดยมีนักศึกษารุ่นพี่ที่คอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดในการอยู่หอพักเพื่อให้สามารถปรับตัวได้กับการเรียนในเชิงวิชาชีพ พี่ๆจะคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องวินัย ความสะอาดและระเบียบของหอพัก การเคารพในระบบอาวุโส ตลอดจนกิริยามรรยาท การมีรุ่นพี่คอยให้คำแนะนำด้วยความเมตตาทำให้รุ่นน้องปรับตัวได้เร็ว ซึ่งมีผลดีต่อการเรียน ความประทับใจในความเมตตากรุณาและการเป็นแบบอย่างที่ดีของรุ่นพี่จักทำให้รุ่นน้องเรียนรู้จักปฏิบัติต่อรุ่นน้องต่อไป ความรักและความสามัคคีจึงเกิดขึ้น เนื่องจากภาวะสังคมและเศรษฐกิจของประเทศในยุคปัจจุบันทำให้การจัดการศึกษาพยาบาลต้องเปลี่ยนไป นักศึกษาอาจเข้าอยู่ในหอพักที่ทางสถาบันการศึกษาจัดให้ ก็ต่อเมื่อมีการฝึกปฏิบัติงานเวรภัยหรือเวรตึกเท่านั้น ทำให้นักศึกษาจำนวนไม่น้อยในหลายสถาบันที่ขาดประสบการณ์ในเรื่องความมีเมตตาระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้อง ความรักและความร่วมมือประสานงานกันภายหลังจบการศึกษาก็น้อยลงไปด้วย ผู้เขียนมีความเห็นว่าการอยู่ประจำของนักศึกษาเป็นประโยชน์ในการสร้างความรักและความสามัคคีในหมู่คณะได้มาก อาจารย์พยาบาลมีบทบาทสำคัญในการจัดสวัสดิการเรื่องหอพักแก่นักศึกษาและช่วยจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมเรื่องเมตตากรุณาให้แก่ นักศึกษาทุกชั้นปี

3. การได้รับความเมตตาจากอาจารย์และพยาบาลวิชาชีพในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล เมื่อนักศึกษาพยาบาลมีโอกาสฝึกปฏิบัติงานบนหอผู้ป่วย ความประทับใจที่ได้รับการต้อนรับจากพยาบาลรุ่นพี่ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ในทีมสุขภาพอื่นๆ ในการให้คำแนะนำและการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ด้วยความเมตตา ไม่ดูต่อหน้าคนไข้ กล่าวเตือนด้วยความเอ็นดูสูงส่ง ให้ออกฝึกประสบการณ์ด้วยความเต็มใจ จะเป็นแรงเสริมในทางบวกที่ช่วยให้นักศึกษาสนใจเรียนรู้การปฏิบัติการพยาบาลยิ่งขึ้น เกิดความศรัทธาและมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ การจะให้นักศึกษามีความมั่นใจในการปฏิบัติงานและแสดงพฤติกรรมที่มีเมตตากรุณาต่อผู้ใช้บริการ อาจารย์พยาบาลและพี่ๆ พยาบาลควรแสดงเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีเมตตาทั้งต่อผู้ป่วยและนักศึกษาพยาบาล ซึ่งการแสดงออกดังกล่าว จะมีคุณค่าต่อการเรียนรู้เรื่องเมตตากรุณาในวิชาชีพมากกว่าการเรียนรู้ด้วยวิธีการอื่นๆ

4. องค์ประกอบด้านผู้ใช้บริการ จากประสบการณ์ของผู้เขียนพบว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มักมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพพยาบาล ให้เกียรติและนับถือพยาบาลว่าเป็นผู้ที่มีความเมตตาและเสียสละ ผู้ใช้บริการเหล่านี้จะมีความเข้าใจและให้ความร่วมมือด้วยดีในการปฏิบัติการพยาบาล มีผู้ใช้บริการเพียงบางส่วนเท่านั้นที่มองวิชาชีพการพยาบาลว่าต่ำต้อยในสังคม จึงอาจแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะใช้คำพูดหรืออารมณ์ที่ไม่เหมาะสม พฤติกรรมดังกล่าวอาจทำให้นักศึกษามีความเครียดหรือ

ไม่สบายใจ อย่างไรก็ตามปฏิกิริยาดังกล่าวมิได้เกิดจากทัศนคติในทางลบเสมอไป เพราะพฤติกรรมความโกรธหรือไม่พอใจของผู้ใช้บริการอาจเกิดจากยังไม่สามารถปรับตัวได้กับสภาพการเจ็บป่วยหรือการสูญเสียที่ตนกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งนักศึกษาจึงต้องเข้าใจและให้อภัย ดังนั้นการสอนเรื่องความอดทนอดกลั้น และการให้อภัย ต่ออารมณ์และความไม่พึงพอใจของผู้ใช้บริการและญาติจึงเป็นสิ่งจำเป็นควบคู่ไปกับการเจริญเมตตากรุณาเสมอ

5. การมีตัวอย่างของพยาบาลที่ดีในสังคม พยาบาลเป็นบุคลากรที่ในทีมสุขภาพที่มีความจำเป็นแก่สังคม ผู้เขียนเห็นด้วยกับบอยเออร์ (Boyer, 1996) ที่กล่าวว่าวิชาชีพการพยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีความเสียสละและทำประโยชน์ให้แก่สังคมมากที่สุดวิชาชีพหนึ่งไม่เฉพาะแต่พยาบาลในประเทศไทยใดประเทศหนึ่งเท่านั้นแต่รวมถึงในประเทศอื่นๆทั่วโลก เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่การประชาสัมพันธ์และการยกย่องคนดีในวิชาชีพพยาบาลในสังคมไทยกระทำอยู่ในวงจำกัด พยาบาลเป็นวิชาชีพที่เน้นเรื่องการปฏิบัติ มากกว่าการเขียนและการพูด พยาบาลที่เป็นนักปฏิบัติการและมีความสามารถเฉพาะทาง ควรจะได้มีโอกาสแสดงความสามารถต่อสาธารณชนมากขึ้น การจัดบริการทางวิชาการโดยฝ่ายการบริการพยาบาล ควรได้รับการสนับสนุนให้มากขึ้น สภาพการพยาบาลและสมาคมพยาบาลควรมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่เกียรติคุณของพยาบาลให้เป็นที่ปรากฏแก่สังคมและสาธารณชนให้มากขึ้น และจำเป็นต้องทำหน้าที่แก้ไขตรวจสอบข้อมูลเชิงลบของวิชาชีพในสื่อแขนงต่างๆ การที่พยาบาลที่ดีได้รับการยกย่องจากสังคมจะทำให้

ให้เป็นขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่ปฏิบัติดีและเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมวิชาชีพต่อไป

6. ปัจจัยอื่นๆ เช่น การบริหารจัดการที่เอื้อต่อการปฏิบัติการพยาบาล ระยะเวลาในการให้บริการ สภาพแวดล้อม การปลูกจิตสำนึกและทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ ตลอดจนอัตราส่วนของพยาบาลต่อผู้ใช้บริการก็มีผลต่อคุณภาพการบริการและการแสดงซึ่งความมีเมตตากรุณาของพยาบาลได้ ผู้เขียนยังมีความเห็นว่าพยาบาลไม่ควรอยู่เวรติดต่อกันนาน 16 ชั่วโมง ยกตัวอย่างเช่นเวรเช้าต่อเวรบ่ายเป็นต้น การพักผ่อนอย่างเพียงพอ การได้มีเวลาเป็นส่วนตัวสักช่วงเวลาหนึ่งเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจะช่วยทำให้พยาบาลรู้สึกผ่อนคลาย สดชื่น มีความพร้อมในการปฏิบัติงานทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะช่วยให้คุณภาพการบริการดีขึ้น ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของพยาบาลและผู้บริหารในหน่วยงานนั้นๆที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการในการเสริมสร้างคุณธรรมเมตตากรุณา

ยิ่งสังคมมีการแข่งขันกันในเชิงธุรกิจมากขึ้นเท่าใด การพัฒนาจิตสำนึกเรื่องเมตตากรุณายิ่งมีความจำเป็นมากขึ้นเท่านั้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การมีมิตรไมตรี ความเอื้ออาทรและให้อภัยกันจะทำให้สังคมไทยมีความร่มเย็น คงไม่สายเกินไปที่จะฟื้นฟูคุณธรรมทั้งดงามคือเมตตากรุณากลับมาในจิตใจของคนในสังคมและวิชาชีพพยาบาล เนื่องจากลักษณะงานของพยาบาลเป็นงานบริการเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพและความเจ็บป่วยของบุคคล วิธีการคิดหรือภาวะจิตใจของพยาบาลจึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานเป็นอย่างยิ่ง หากพยาบาลมีความเข้าใจ

เรื่องนามธรรมและรูปธรรมและธรรมชาติที่เป็นกุศลและอกุศลโดยเฉพาะเมตตากรุณาแล้ว ย่อมทำให้พยาบาลกลัวกรรมฝ่ายอกุศล เห็นประโยชน์และตระหนักถึงคุณค่าของการเจริญกุศล อาจารย์พยาบาลและพยาบาลวิชาชีพจะต้องชี้ให้นักศึกษาพยาบาลเห็นว่าวิชาชีพพยาบาลนั้นเป็นสัมมาอาชีวะที่สร้างคุณประโยชน์คือกุศลให้แก่ชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่นได้ตลอดเวลาที่ปฏิบัติการพยาบาล ดังได้กล่าวแล้วว่าเมตตากรุณาเป็นสังฆารธรรมที่มีอยู่จริงในแต่ละคนที่สามารถเรียนรู้และพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติจะประจักษ์ผลของการปฏิบัติด้วยตนเอง การประกันคุณภาพจะขาดความสมบูรณ์หากขาดการพัฒนาจิตสำนึกเรื่องเมตตากรุณาและความรักในเพื่อนมนุษย์ เมตตากรุณาเป็นค่านิยมที่สำคัญของวิชาชีพพยาบาล ที่จะแสดงถึงศักดิ์ศรีและความงดงามของวิชาชีพพยาบาลทุกคนมีชีวิตอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิต เช่นความแก่ เจ็บป่วยหรือการพลัดพราก ทั้งที่เกิดแก่ตนเองและที่อาจเกิดกับบุคคลในครอบครัว พยาบาลในศตวรรษนี้จึงควรเป็นผู้ที่มีความอดทนสูง มีความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อจะได้ปรับบทบาทในฐานะที่เป็นสมาชิกของวิชาชีพได้อย่างเหมาะสมและมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน พยาบาลทั้งฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริการควรจะได้ร่วมมือกันในการทบทวนถึงหลักสูตรในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมเรื่องเมตตากรุณาอย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่องกับบัณฑิตพยาบาล เพื่อให้มีความรู้รอบและก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงใน

ศาสตร์สาขาต่างๆและยังคงไว้ซึ่งแก่นของคุณธรรม มีความเอื้ออาทร และอาการยิ้มแย้มที่มาจากใจให้
คือเมตตากรุณาที่เปี่ยมด้วยความอ่อนโยน เป็นมิตร อยู่คู่กับวิชาชีพพยาบาลตลอดไป

บรรณานุกรม

ทรงเกียรติ ลิ้มนันทรักษ์ (2542). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม. ปรังเจที่ 2 กรุงเทพมหานคร:

ศิริยอตการพิมพ์

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)(2542). พุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่8). กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์ (2532). เมตตา (พิมพ์ครั้งที่2). มุลินธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา

กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์

Boyer, E. L. (1996). Clinical practice as scholarship. **Holistic Nursing Practice**. 10 (3), 1-6.

Gorkom, N. V. (1988). **Buddhism in daily life**. Bangkok, Thailand: Craftsman Press.

Wei-hsun Fu, C. & Wawrytho, S. A. (1991). **Buddhist ethics and modern society**. New York:
Greenwood Press.